

TÜRKİYE'DE RADYO VE TELEVİZYON İLE EĞİTİM UYGULAMALARI

Yazan: Dr. Aysel AZİZ

GİRİŞ

Çağımız teknolojisinde hızlı gelişim, ister istemez eğitim teknolojisinde de değişmelere gelişmelere neden olmaktadır. Yarım asır öncesine gidildiğinde klâsik eğitim ile bugünkü eğitim düzeyi, teknolojisi arasında oldukça önemli farkların bulunduğu; günümüzdeki eğitimin, teknolojik gelişmelerin etkisi ile içeriğini, biçimini değiştirdiğini, değiştirmek zorunda kaldığını görmekteyiz. Teknolojik gelişmelerin ürünü olan kitlesel haberleşme araçlarından radyo ve televizyonun ise geleneksel eğitim düzenine gerek nitelik, gerekse nicelik yönünden etkisi büyük olmuştur. Radyonun 1920'lerde I. Dünya Savaşı'ndan sonra, televizyonun ise II. Dünya Savaşı'ndan sonra toplum yaşamına girmesi ile gerek klâsik örgün eğitimde, gerekse ülkeden ülkeye değişen yöntemlerle uygulaması yapılan ergin, yaygın, yetişkin ya da daha sonra değineceğimiz, kitle eğitimi adı ile anılan eğitimde önemli değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklere nicelik ve etkileme yönünden bakıldığında gelişme olarak nitelenebilirse de, öz yönünden bakıldığında bir gelişme olup olmayacağı tartışılmaktadır. Gerçekten de, radyo ve televizyonunun toplumsal bir araç olarak kullanılmaya başlanmasından bu yana, endüstriyel gelişmelerini tamamlamış ya da bu süreç içerisinde olan toplumlar da bu araçlardan eğitimde de yararlanmak istemişlerdir. Bir çok ülke bu amaçla, bu araçlarla uygulayabilecekleri özel projeler geliştirmişler; açıklanan sonuçlara göre de "olumlu" olarak nitelenebilecek sonuçlar alınmıştır. Herşeyden önce radyo ve televizyonun özellikleri anımsanacak olursa, bu araçlarla çok geniş bir kitleye, anında seslenebilme özelliği, bu araçlarla yapılan eğitimi ilk bakışta eğitim teknolojisinde bir gelişme, ileri bir adım olarak ortaya koymaktadır. Özellikle, televizyonun 1945'lerden sonra toplum yaşamına girmesi, ses yanında elektronik görüntüyü de kişinin ayağına getirmesi: toplum içerisinde bireyin duyan kulağı, gören gözü olarak herşeyi, anında izleyebil-

mesi, bu aracın eğitsel gücünü oldukça yükseltmiştir. Dolayısıyla kişi yararına, toplum yararına eğitim teknolojisinde ileri bir adım olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, madalyonun diğer yanı, yani bu araçlarla verilenin niteliği dikkate alındığında, klâsik eğitimin tutucu oluşu, gelişmelere, ilerlemelere oldukça zor ayak uydurulabilir nitelikte olması nedeni ile, bu araçlarla yapılan eğitimin bu tür, toplumda var olan bilgi, tutum ve davranışları, beceri ve yetenekleri, değerleri aktarmasından öte bir işlevi fonksiyonu bulunmamasına neden olmaktadır. Yalnızca bu araçlarla yapılan, geleneksel eğitimin ulaşamadığı hızda ve nicelik yönünden çok geniş bir kitleye seslenebilmedir. Bu durum ise, yalnızca, klâsik eğitimden gereği gibi yararlanamayan, eğitimde çeşitli eşitsizliklerin bulunduğu toplumlar, gruplar, kişiler yönünden yararlı olacaktır (1).

Radyo ve televizyon ile yapılan eğitim, ileriye dönük, çağdaş bir toplumun yaratılması amacı ile yapılırsa, bir başka deyişle, geleneksel eğitimin, örgün eğitimin tutucu kalıplarından kurtularak, o eğitimin günümüz toplumuna uyacak özde verilirse, bu araçlarla yapılan eğitimin çağın gerektirdiği bilgi ve beceri ile donanacak toplumu, kişiyi eğitmesi gerçekleşmiş olur (2).

Bu genel girişten sonra, radyo ve televizyonunun Türk toplumuna girmesinden bu yana, ülkenin siyasal, sosyo-ekonomik bugünkü düzeyi içerisinde nasıl?, ne kadar bir eğitim yapılmış?, etkileri ne olmuş?, eğitimde var olan eşitsizlikleri giderebilmiş mi?, bu soruların yanıtları verilmeye çalışılacaktır. Bu konudaki yasal düzenlemeler ve bunların ışığında yapılan yayınlar, daha önce yapılan araştırmalar, sayısal incelemelerle verilmeye çalışılacaktır. Ancak, bu tür araştırmalarda, durumu daha iyi yansıtması için karşılaştırmalı olarak verilmesi daha yararlı ise de, konunun bu biçimde işlenmesi ,bir makale kapsamına sığmayacağından, dış ülkelerde yapılan radyo ve televizyonla eğitim yayınlarının incelenmesini, ele alınmasını bir başka yazının konusu olarak kalmasını uygun gördük.

A. Radyo ve Televizyonla Eğitim Yayınlarının Dayandığı Tüzel Düzenlemeler (mevzuat):

I — Yasal düzenlemeler

Bilindiği üzere, Türkiye'de radyo ve televizyon hizmetleri, bir Devlet Kurumu olan TRT (Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu)

(1) Radyo ve Televizyon ile eğitimin özellikleri konusunda bakınız. Aysel AZİZ, "Radyo ve Televizyon ile Eğitim" A. Ü. Eğitim Fakültesi Onuncu Yılına Armağan 1965-1975, Eğitim Fakültesi 10. yıl Yayınları No: 2 sh. 257-374.

(2) Eğitimde eşitlikler konusunda bkz. Ülker KÖKSAL, "TRT'nin Ekonomik, Kültürel ve Toplumsal Kalkınmamızdaki Rolü" TRT, Ankara, 1975, sh. 13-16.

na verilmiştir. 1 Mayıs 1964 tarihinde yürürlüğe giren 359 sayılı TRT Yasası ile kurulan TRT'nin, önceleri yalnızca radyo olan hizmetlerine 1968 yılı ocak ayında Televizyon hizmetleri de eklenmiştir.

Yurdumuzda ilk radyo yayınlarının 1927'de başladığı anımsanırsa, 1964 yılında "özerk" bir kurum olarak kuruluncaya dek, değişik yönetimlerde kalmış olduğu ve bu yönetsel yapıya bağlı olarak da yayınların içeriğinin değiştiği ve yayın deneyimleri kazanıldıkça, radyonun yayın gücü, etkisi anlaşıldıkça programlarında gelişmeler olduğu görülür. Başlangıç yayınlarının "özel yönetim" şeklinde yürütüldüğü yayınlar, gerek bu konuda iş deneyimlerinin bulunmaması, gerekse "özel yönetim" in bu kamusal görevi gereğince yüklenmemesi sonucu, haber ve müzik olarak kendini göstermiştir. Daha sonra (1938) yayın görevinin hükümetin görevli kıldığı kamu organlarına verilmesi ile yayın gücünde içeriğinde, göreceli de olsa gelişmeler değişmeler olmuştur. Ancak, yayınların içerik yönünden gelişimi ve özellikle konumuz olan eğitsel yayınlar konusundaki asıl gelişimi II. Dünya Savaşı sonrası dönemde görülebilmektedir. 1940 yılında **Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü**'ne bağlanan radyo yayınlarının yönetimi 1964 yılına, TRT'nin kuruluşuna kadar bu kurumda kalmıştır (3).

Eğitsel yayınların durumu ise, yönetsel yapının bir yansıması olarak yasalara değil, genelge ve yönergeler ile yerleşmiş yayıncılık anlayış ve kurallarına göre yapılmıştır.

Radyo yayınlarında eğitsel yayınların yasal bir sorumluluk olarak bir kuruma verilmesi ilk kez 1961 Anayasasınının 121. maddesinde yer almaktadır. Maddenin 3. paragrafında şöyle denilmektedir. "...Radyo ve televizyon İdaresi, Kültür ve Eğitime yardımcılık görevinin gerektirdiği yetkilere sahip kılınır.."

Anayasa'ya dayanılarak çıkarılan 359 sayılı TRT yasasında ise, yayınların **özerk** bir örgüte verilmesi yanında, yayınların nasıl olacağı hususlarında da düzenlemeler getirilmiştir. Konumuz olması bakımından eğitsel yayınlarla ilgili düzenlemeleri, Yasa'nın, Kurumun görevleri başlığı altında yer alan 2. maddenin a şıkkında yer almaktadır: "...Radyo ve televizyonla haber hizmetlerini görmek; eğitici, öğretici, kültür ve eğitime yardımcı, eğlendirici, yurdu içinde ve dışarda tanıtıcı, yeterli, doğru ve tarafsız yayın yapmak." O tarihe kadar yasalarda yer almayan yayınlarla ilgili düzenlemeler

(3) Başlangıçtan bu yana radyo yönetimleri için bkz. Aysel **AZİZ** "Radyo ve Televizyona giriş", S.B.F. Basın-Yayın Yüksek Okul Yayınları No: 393/4, Ankara, 1976, sh. 94-95.

böylece ilk kez Anayasa, sonra ise ona dayanılarak çıkarılan TRT özel yasasında yer almaktadır. 1972 yılında yapılan Anayasa değişikliği'ne uygun olarak 1568 sayılı Yasa ile yapılan değişikliklerde eğitsel yayınlar konusunda yapılan en önemli değişiklik, daha doğru ekleme, "ek 3 ve 4." maddelerle eğitsel yayınların TRT'nin tek başına değil, madde 3'e göre, "...radyo ve televizyonla yapılan okul içi ve halk eğitimi ile ilgili yayınlarını **Millî Eğitim Bakanlığı** ile birlikte düzenleyeceği..." ile, ek 4. maddede "Kurum program plânlamalarında da ilgili bakanlıkların görüşünü alır" şeklinde eklemelerin yapılmasıdır. Yasal olarak yeni gibi görünmesine karşın, bu uygulamaların 'yasal' olmadan da TRT ile M.E.B. ve diğer bakanlıklar arası işbirliği çerçevesinde yürütüldüğünü belirtmek gerekir (4). Ancak, burada bu işbirliği zorunlu, yasal bir duruma getirilmiş olmaktadır.

II. — Kalkınma Plânlarında TRT'nin Eğitsel Görevleri:

TRT'nin eğitsel yayınlarına yön veren yasal düzenlemeleri birtirmeden önce, bir yasa niteliğinde olan kalkınma plânlarımızın bu konuda öngördüğü hususlara da değinmek yararlı olacaktır. Şimdiye dek geçirdiğimiz üç beş yıllık kalkınma plânlarından ilk birinci 5 Yıllık Kalkınma Plânı ile İkinci 5 Yıllık Kalkınma Plânı dönemlerinde radyoya, Üçüncü ve henüz çıkmamış olmasına rağmen (5) Dördüncü 5 Yıllık Kalkınma Plânlarında radyo yanında televizyona da eğitim konusunda görevler yüklenmektedir. Gerçi TRT'nin yayınlarında, yukarıda da açıklandığı üzere, eğitsel yayınlara yer verme görevi Anayasa ve kendi özel yasası gereği olarak vardır. Ancak, Plânlı dönemlerde, gerek 5'er yıllık uzun dönemlerde, gerekse her yılki "icra" plânlarında bu konunun vurgulanması, TRT'nin eğitimdeki görev ve yetkilerini belirleme bakımından önemlidir. Böylece, kâğıt üzerinde yasa kuralı da olsa, kalma olasılığı olan ya da gereği gibi uygulanmama olasılığı bulunan durumlarda, Plân, görevi bir kez daha vurgulamakta, anımsatmaktadır. Plânlarda, geçmiş dönemlerin iyi ve aksayan yanları ile bir eleştirisi, muhasebesi de yapıldığına göre, bu yolla da ne gibi uygulamanın olduğu, nelerin aksadığı belirtilmektedir. Özellikle, Plânlara hazırlık çalışmaları niteliğindeki "alt komisyonu" çalışmalarında bu durum daha da ayrıntılı olarak gözler önüne serilmektedir.

-
- (4) 1963 yılında TRT ve MEB arasında imzalanan bir protokol ile "Eğitim Ortak Kurulu" adı ile bir birim oluşturulmuş ve o tarihten beri, işbirliği içinde yürütülen eğitsel yayınlar bu kurulca görüşülüp, karara bağlanmaktadır.
- (5) Dördüncü 5 Yıllık Kalkınma Plânı Eğitim Komisyonu çalışmalarına yakında izleme olanağı bulunduğundan bu konuda TRT'ye verilen eğitim ile ilgili görevler daha sonraki yazılarımızda açıklanacaktır.

Birinci 5 Yıllık Kalkınma Plânı döneminde (1963-1967) henüz televizyon yayınları başlamadığından "Radyo" başlığı ile ele alınan bölümde; "radyo, eğitim ve ulusal bütünlüğün sağlanması konusunda etkili bir araçtır..." (6) şeklinde bir açıklama görülmektedir. TRT kurulmadan önce, radyo yayınlarında eğitimin gerekliliği, yayınların bugünkü teknik güçte olmamasına rağmen öngörülen ya da radyonun eğitsel gücünü, önemini ortaya koyan bu hususun bir kural olarak alınması gerekir.

İkinci 5 Yıllık Kalkınma Plânı döneminde ise, televizyon yayınları başlamakla birlikte, Plânda gerekli yatırımlar öngörülmeden, TRT'nin kendi olanakları ile yayınları başlatması sonucu, yalnızca radyo ile ilgili yatırımlar öngörülmekte ve yayınlar konusunda da haber alma kaynaklarının arttırılacağı ve dış ülkelere, özellikle işçilere yapılan yayınların yeterli düzeye getirilmesi "tedbirler" kısmında öngörülmekte idi. Eğitsel yayınlarla doğrudan ilgili herhangi bir düzenlemeye "Radyo ve Televizyon" bölümünde rastlanmamaktadır. Plânın "Eğitim" bölümünün, "Yaygın Eğitim" ile ilgili kesiminde ise, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında yaygın eğitim çalışmalarının başarılı olması için araç - gereç kullanımında, "Yaygın eğitimde film **radyo, televizyon** ve grafikten geniş ölçüde yararlanılacaktır" (7) şeklinde genel bir öneride, radyo ve televizyonun yaygın eğitimde kullanılması öngörülmektedir.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânında radyo ve televizyon yayınlarında eğitici yayınlara yer verilmesi gereği daha açık biçimde yer almaktadır. Yine "Yaygın Eğitim" bölümünde yer alan bu önlemlerde "...Radyo ve özellikle televizyonunun yaygın eğitim çalışmalarında geniş kitlelerin yararlanacağı programlara yer verilmesi sağlanacak, bu amaçla TRT ile eğitim kurumları arasında işbirliği geliştirilecektir." denilmektedir (8).

Görülebileceği üzere, geçen plânlı dönemlerde, radyo ile televizyonun yayına başlamasından sonra ise televizyonun eğitimde etkin bir araç olarak kullanılması öngörülmekte; Kuruma eğitimle ilgili görevler verilmektedir. Özellikle geniş eğitimsiz kitlenin varlığı gözönünde bulundurularak, bu yolla eğitim örgün eğitim yanında daha çok yaygın ya da ergin eğitiminde yoğunlaştırılmaktadır. Dör-

(6) DPT, "Kalkınma Planı Birinci Beş Yıl 1963-1967", Ankara, 1963, sh. 403

(7) DPT, "Kalkınma Planı İkinci Beş Yıl 1968-1972", Ankara, 1967, sh. 180.

(8) DPT, "Yeni Strateji ve Kalkınma Plânı Üçüncü Beş Yıl 1973-1977", Ankara 1973, sh. 780.

düncü Beş Yıllık Kalkınma Plânında ise bu konudaki düzenlemeler daha ayrıntılı ve çok yönlü olarak Eğitim Komisyonu çalışmalarında yer almıştır.

III — TRT Program Plânlamalarındaki Düzenlemeler:

Yasalarda eğitsel yayınlar konusunda yer alan bu düzenlemelere paralel olarak TRT'nin yıllık program plânlamalarında da konu ile ilgili ayrıntılı tanımlamalar, oranlar saptanmıştır. Ancak bu tür düzenlemelerin, yalnızca eğitsel yayınlar için değil, tüm yayınlar için 1973'den sonra başladığını belirtmek gerekir. Gerçi daha önceleri de yayınlara yön veren düzenlemeler, toplantılar yapılmakta idi. Ancak, tüm yayınların, bu arada eğitsel yayınların da bağlı kalacakları kuralların saptanması son yılların ürünüdür denilebilir. Özellikle, televizyon yayınlarının başlaması, giderek yayın alanını ve süresini genişletmesi ile etkisinin daha da belirginleşmesi, tüm yayınlar yanında eğitsel yayınların da kurallara bağlanması ve ona dayanılarak plânlama yapılması gereği duyulmuştur.

1973 yılında yapılan "TRT 1973 Yılı Genel Program Plâni"nda eğitsel yayınların amacı şöyle tanımlanmakta idi: "...Atatürk İnkılâbının sonucu olan uygar Türk Ulusunun gelişmesinde ve ilerlemesinde gerekli eğitim ihtiyacının sağlanmasına yardımcı olmaktadır." (9) Bu amaç tanımından sonra eğitim yayınları a) örgün, b) yaygın eğitim olmak üzere iki genel başlıkta toplanmaktadır. Bunlardan örgün eğitime **okul öncesi eğitim, Okul içi eğitim ile meslek eğitimi** girmektedir. Eğitim yayınlarının ikinci grubu olan yaygın eğitimin amacı ise, "...kişinin aile, toplum ve devlete karşı görevleri ile haklarının bilincine erişmiş iyi insan ve yurttaş olarak mutlu bir hayat yaşamasını sağlamaya yardımcı olmaktadır." şeklinde tanımlandıktan sonra, içerdiği eğitsel yayınlar **temel eğitim, yurttaşlık eğitimi halk sağlığı eğitimi, moral eğitimi** olarak sıralanmaktadır. Burada oldukça ilginç olan ayırım, eğitilmesi gerekli grup olarak düşünülen köy, kadın ve diğer gruplar için yapılan yayınların "eğitsel" kavramı içerisinde düşünülmeyip, ayrı olarak ele alınmasıdır. Aynı ayırma, ufak farklılıklarla daha sonraki genel program plânlarında da rastlanılmaktadır.

1975 yılı program plânlamasında ise yayın hizmetlerinden olan radyo yayın düzeninin teknik ve program yönünden değişmesi ile, diğer yayınlarda olduğu gibi, eğitsel yayınlarda da değişmeler meydana gelmiştir. 1975 yılına girmeden 1974 yılı ağustos ayında denemesi yapılan bu değişiklik, anımsanacağı üzere, bir kısım radyo is-

(9) TRT, "TRT 1973 Yılı Genel Program Plâni", Basılı Yayınlar ve Kitaplık Müdürlüğü Yayınları No: 48, sh. 12-14.

tasyonlarının TRT I, TRT II ve TRT III olarak, BBC örneğine benzer nitelikte, birbirlerine bağlantılı ve belirli yayın türlerine ağırlık vererek yayın yapımları olmuştur.

1975 yılında başlayan yeni yayın düzeninin en belirgin özelliği, denilebilirki TRT I ve TRT II radyo yayın hizmetlerinde eğitsel yayınların ağırlığı yönünden yapılan düzenlemelerdir. Bu yeni düzenlemede TRT I'in görevleri "...Türk toplumuna doğru, tarafsız ve çabuk haber vermek, geniş dinleyici kitlelerini aydınlatmak, eğitmek ve bu görevleri yaparken de dinleyiciyi eğlendirmek amacıyla 24 saat yayın yapmak..." olarak tanımlanırken, TRT II için ise geniş bir kültür yayını olarak "dinleyiciye her alanda bilgisini ve kültürünü genişletme olanakları sağlamak..." şeklinde, daha çok eğitim ve kültür verici radyo hizmeti olarak yayın yapacağı belirtilmektedir. Yeni radyo yayınları düzenlemesinde de farklar olmasına rağmen eğitsel yayınlar ayırımı, daha önceki ayırımlara benzerlik göstermekle birlikte, özellikle "örgün" "yaygın" eğitim ikili ayırımında "örgün" ve "sürekli" eğitim ayırımının asıl alındığı görülmektedir. Yaygın eğitim yerine kullanılan bu kavramın, özellikle batıda kullanılmaya başlanmasının bu ayırıma temel olduğu ve yapılan radyo hizmetlerini daha iyi kapsadığı gerekçesi ile bu yeni sözcüğün onandığı sanılmaktadır. Çünkü, "sürekli eğitimin" tanımı, daha önceki yerini aldığı "yaygın" eğitim sözcüğünden farklı olarak şöyledir: "Okul çağı dışındaki her yaşdaki dinleyiciye çeşitli genel konularda bilgi veren, okulda öğretildikten sonra zamanla çağını yitirmiş olan bilgileri tazeleyen, günlük yaşama ışık tutan genellikle görevsel eğitim yayınları..." dır (10). Burada gözülen en önemli etmen, 'eğitimin sürekliliği' olgusundan hareket edilmiş olmasıdır. Elektronik yolla bu eğitime bir dinamizm getirilmek istenmektedir. Burada bir hususu açıklığa kavuşturmakta yarar vardır. Herne kadar bu tanımlar ve ayırımlar radyo yayınları için yapılmış görülüyorsa da, aynı ayırımın ve tanımın televizyon yayınları için de geçerli olduğu bilinmelidir. Aradaki fark yayın türlerindeki oranlar ile görüntüsel niteliğinden ötürü yapı farklarıdır.

(Devam Edecek)

(10) TRT, "TRT 1975 Yılı Yayın Programı", Basılı Yayınlar ve Kitaplık Müdürlüğü, No: 65, sh .21.